

Gotlands runinskrifter 3

Stenkyrka socken

G 266 – G 269

Thorgunn Snædal

Stenkyrka kyrka

Enligt Gutasagan byggde Lickajr den vise den första kyrkan i Nordertredingen på sin gård "som man nu kallar Stenkyrka". Denna första kyrka bör ha varit en träkyrka. När den ersattes av en stenkyrka på 1100-talet var det tydligen så ovanligt att kyrkan fick namn efter materialet.

Rester av denna stenkyrka ingår i det nuvarande långhusets gavelväggar. De grundmurar som påträffats under golvet visar att det varit en absidkyrka av romansk typ. Vid mitten av 1200-talet inleddes en omfattande ombyggnad som avslutades i början av 1300-talet, då tornets portal fick sin rika utsmyckning.

I kyrkan finns nu endast ett par ristningar i puts, dolda bakom korbänken, G 267. Ett litet runstensfragment, påträffat 1966, förvaras i Gotlands fornsal, G 266.

I P. A. Säves Gotländska Samlingar I finns denna notis: "I en åker tätt invid kyrkogårdsmuren i Stenkyrka uppräddes en Runsten, eller åtminstone en sten med runlika teckningar, tre aln. und. jorden. Stenen är 1 aln 16 tum lång, 22 1/2 tum bred (o blott 2 eller 3 tum tjock...)." Inga andra uppgifter finns om denna sten; måttuppgifterna visar att den inte är identiskt med G 266 som hittades 1966.

266. Stenkyrka kyrka

Litteratur: S. B. F. Jansson, Besiktningsrapport 20.5.1966; E. Svärdström, Runfynd 1966 (Fornvännen 1967), s. 262.

Äldre avbildningar: W. Falck, foto 1966 (Gotlands fornsal).

Fragment av en runristad sten. Det blev funnet i april 1966 i norra delen av kyrkans gamla bogårdsmur. Stenen, som låg i murens översta skift, kom i dagen då ett träd vid fällningen råkade falla över muren och delvis

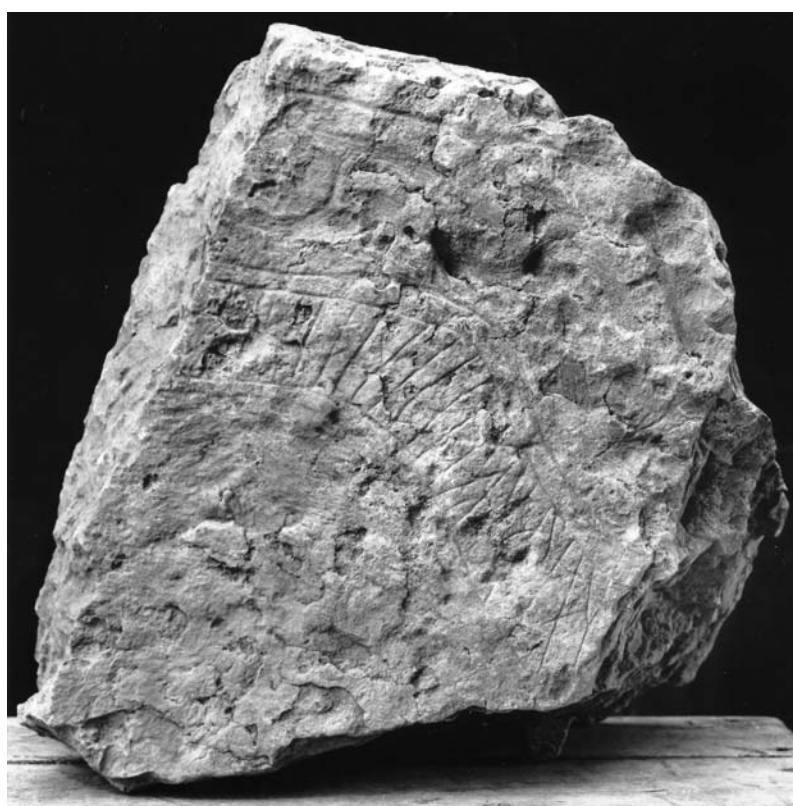
rasera den. Folkskollärare Sture Engqvist förde fragmentet till Gotlands fornsal, där det har förvarats sedan dess, inv. nr. C 11039.

Grå kalksten. Mått 45x40x15 cm. Runorna är mycket smalt och grunt ristade, deras höjd är 5-7 cm. Inskriften löper i en båge över ristningsytan och begränsas av ramlinjer, varav den nedre är dubblerad.

Inskrift:

...uarþuf--htiniþi---...

5 10 15

G 266. Foto: Bengt A. Lundberg 1989.

Till läsningen: 1 **u** har förlorat toppen i en djup kantflagring. Bistaven är mycket lågt ansatt. 2 **a**, som har dubbelsidig bistav, är helt bevarad. Den vänstra delen av bistaven träffar föregående runa. Högra delen av bistaven är endast hälften så lång som den vänstra. I 3 **r** är huvudstavens mitt bortnött; bistavens övre del är också skadad genom nötning; runan är säker. 4 **p** har förlorat huvudstavens mittparti genom en urgröpning, som också har fördärvat bistavens övre del. Runa 5 står på ett ojämnt

ställe. Huvudstaven är delvis skadad. Till höger om huvudstaven finns en lågt ansatt bistav; runan är sannolikt **u** (jämför 1 **u**). 6 **f** är tydlig. Av runa 7 återstår en huvudstav, som dock har förlorat ett stycke nedtill. Upptill finns en urgröpning; en skåra som går snett uppåt höger är naturlig. Runan skall uppfattas som **i** eller möjligen **l**. Runa 8 har förlorat huvudstavens nedersta del. Några ojämna skåror något över huvudstavens mitt förefaller att vara naturliga. I runa 9 korsas huvudstaven av två linjer, som gör intryck av att vara huggna. De böjda skåror, som finns till höger om huvudstaven och ger runan utseende av **b** torde vara naturliga. I runa 10 böjer huvudstavens övre del åt vänster; upptill finns en snett åt vänster gående linje; runan bör uppfattas som **t**. I 11 **i** är praktiskt taget hela staven i behåll. 12 **n** har ensidig bistav. 13 **i** är säker. I runa 14 korsas huvudstaven av två grunda, snett ned åt vänster gående linjer. Dessa är ej helt parallella. Efter 15 **i** endast mycket svaga spår av tre huvudstavar.

Tyvärr ger de fåtaliga runorna inge språklig mening. Fragmentet torde ha tillhört en bildsten, eller en runsten i bildstensform. Inskriften har följt stenens kanter, vilket tyder på att stenen har tillhört samma yngre typ av bildstenar som exempelvis G 116. Eftersom **u**-runorna snarast har kortkvistform, medan övriga runor har ”normalform” bör stenen dateras till tiden omkring 1000, dvs. den period då kortkvistrunorna ersattes av ”normalrunor” (Th. Snædal, Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi (Runrön 16, 2002), s. 63-66.)

267. Stenkyrka kyrka

Äldre avbildningar: I. Andersson, foto jämte avritningar 1955 (ATA).

Runristningar i putsen i korets norra vägg. De upptäcktes i samband med restaureringen av kyrkan 1954-1955. De är nu dolda av en stor golvfast kyrkvärdsbänk och inte åtkomliga för närmare beskrivning av varje inskrifts läge och utformning. I. Anderssons fotografier visar att

putsen är ristad med många figurer, bl.a. en labyrint, ett skepp och
årtalet *Ano Do 1609*.

Inskrifter:

a. **fup...**

b. **fuporhkan...**

c. **m---...**

fran-...

Eftersom ristningarna inte har varit tillgängliga för undersökning kan läsningen inte kommenteras i detalj. Inskrift a består av de tre första runorna i runraden; inskrift b av större delen av runraden, medan inskrift c inte ger någon språklig mening.

G 267a-c. Avritning av I. Andersson 1955.

268. Stenkyrka socken, Lillbjärs. Nu i Statens Historiska Museum

Litteratur: F 227. *Fornvännen* 1909, s. 253; F. Nordin, *Till frågan om de gotländska bildstenarnas utvecklingsformer* (i festskrift till Oscar Montelius 1903), fig 6; A. Bugge, *Vesterlandenes inflydelse paa nordboernes kultur* (1905), s. 324; B. Almgren, *den arkeologiska dateringen av Sparlösastenen* (i O. v. Friesen, *Sparlösastenen*, 1940), s. 116; S. Lindqvist, *Gotlands Bildsteine* 1 (1941), s. 118-123, 2 (1942), s. 122-123; E. Nylén och J. P. Lamm, *Bildstenar på Gotland* (1987), s. 65; L. E. Eshleman, *The Monumental Stones of Gotland; a study in style and motif* (Minnesota 1983), I-II s. 306-309; B. Böttger-Niedenzu, *Darstellungen aug gotländischen Bildsteinen, vor allem des Typs C und D, und die Frage ihres Zusammenhanges mit Stoffen der altnordischen Literatur* (1982). *Maskinskriven* avhandling (Vitterhetsakademiens

bibliotek), s. 25-35; B. Varenus, Det nordiska skeppet (Stockholm Studies in Archeology 10, 1992), s. 72, 80-85.

Äldre avbildningar: H. Andersson, foto 1930, 1934 och 1937(ATA); H. Faith-Ell, foto 1933, 1937 (ATA); S. Lindqvist a. a. fig 104, 112, 114,115, 512; Foto av teckning av O. Sörling (ATA); S. Hallgren, foto 1963, 1965 (ATA).

Bildsten med en kort runinskrift. Den förvaras nu i Statens Historiska Museum i Stockholm, inv. nr. 13742. Stenen hittades 1908 av lantbrukare Emil Svensson på Tune gård på det stora gravfältet öster om Stenkyrka kyrka, mellan gårdarna Tune, Lillbjärs och Kvie (fornlämningsnummer 26). Stenen låg 2 meter från nordkanten av en gravskoning, nära det numera avhysta Söderlunds torp. Om fyndomständigheterna se S. Lindqvist, a. a. s. 118-122.

Gråvit kalksten; den har den för bildstenar vanliga formen, med rundad överdel och en underdel som tilltar i bredd nedåt. Stenens hela höjd är 86 cm, därav ligger 73,5 cm över nedre begränsningslinjen, bredd vid "huvudets" nedersta del 40,5 cm, vid "halsen" 29 cm, vid basen 45 cm; tjocklek 6-10 cm.

Stenen är endast obetydligt vittrad och ristningarna är välbevarade. Kantbården kan i stort sett följas i sin helhet. Översta fältet, i huvudet, upptas av en häst med ryttare. Han är utrustad med en spetsig hjälm och stor sköld; Framför honom står en kvinna som överräcker ett dryckeshorn. Ovanför ryttaren finns två triangelfigurer. Det nedre fältet upptas av ett skepp med rullade stävar, segel och roder. Under skeppet syns vågor, vars toppar stiliserats till ornament. Närmare beskrivning av bilderna finns hos S. Lindqvist, a. a. s. 123.

Runinskriften finns i ett ca två cm brett band strax ovanför skeppets segel.

G 268. Helhetsbild. Foto: Bengt A. Lundberg 1992.

G 268. Detalj av runorna. Foto: Bengt A. Lundberg 1992.

Inskrift:

d - ar u td u p

Till läsningen: Runa 1 är en urnordisk **d**-runa, den är säker. Av runa 2 återstår huvudstavens topp, ca 3 mm, nedre delen helt borta, till toppen ansluter sig en linje som går snett nedåt vänster ända fram till föregående runa. Runa 3 kan möjligen vara binderuna **ar**. Den eventuella **a**-bistaven ansluter sig dock nästan vinkelrätt mot huvudstaven och den vänstra bistaven i **r**-runan är ytterst osäker. Runa

4 är en spegelvänd **u**-runa. Runa 5 kan vara en binderuna **fd**. Från **d**-runans topp går en diagonal linje snett nedåt vänster. 6 **u** är grund men säker (från huvudstavens mitt går en ytterst diffus linje snett nedåt vänster, det kan inte helt uteslutas att runan har varit bindruna **au**). I 7 **p** är huvudstavens bas och topp ytterst utvittrade och grunda, bistavens anslutningar till huvudstaven är knappt skönjbara. Runorna kan karaktäriseras som en blandning av urnordiska runor och kortkvistrunor.

S. Lindqvist hänför stenen till period D, vars början han sätter till mitten eller slutet av 700-talet. L. E. Eshleman (a.a s. 307) daterar den till perioden 790-840, medan B. Varenius, a. a. s. 72, menar att stenen på stilmässiga grunder snarare bör hänföras till slutet av 800-talet eller till och med 900-talet. L. E. Eshlemans datering stämmer dock bra med det faktum att **d**-runorna är av urnordisk typ, vilket talar för att stenen knappast kan vara mycket yngre än från början av 800-talet. Det kan dock påpekas inskriften på G 157 består av en otolkad följd av kortkvistrunor med en infogad urnordisk **g**-runa (**X**). Denna sten kan misstänkas vara betydligt yngre än de traditionella bildstenarna, ev. från 1000-talet (B. Varenius a. a. s. 83, Th. Snædal a. a. s. 48-50). Det är därför inte uteslutet att urnordiska runor används längre på Gotland än i övriga Skandinavien och att B. Varenius datering av G 268 till 900-talet därför är möjlig.

269. Mos, Stenkyrka socken. Nu i Statens Historiska Museum

Litteratur: R. Steffen, Svensk litteraturhistoria, 2 uppl. I, s. 19; B. Nerman, Rig 1918, s. 50; Gotlänningen 14.8.1918; Svenska Dagbladet 17.8.1918; Ernst Hellgren, brev till Otto Jansen, 25.8.1918 (ATA); O. Almgren och B. Nerman, Die ältere Eisenzeit Gotlands, s. 117; E. Brate, i Aftonbladet 28.8.1918, Sveriges runinskrifter (1922), s. 9; A. Engqvist, Nya fynd från Mos i Stenkyrka socken, (Gotländskt Arkiv 1930), s. 24; O. v. Friesen, Runorna (1933), s. 3, 14, 26; C. Marstrander, De gotiska

runeminnesmerker (Norsk tidsskrift for sprogvidenskap 3, 1929), s. 164-165, De nordiske runeinnskrifter i eldre alfabet 1 (1952); E. Sörling, Silverinlagda spjutspetsar från romersk järnålder funna i svensk jord (Fornvännen 1940), s. 92-102; S. B. F. Jansson, Boken om Gotland 1, (1945), s. 144-145, Runinskrifter i Sverige (1984), s. 10-11; W. Krause, Runeninschriften im älteren Futhark (1966), s. 80-81 (nr. 34); L. Thunmark, Spjutspetsen från Mos i ny belysning (Fornvännen 1970), s. 231-235, Spjutspetsen från Mos – ett tillägg (Fornvännen 1971), s. 95-98; K. Düwel, Runenkunde (1968), s. 22, Runeninschriften auf Waffen (Schriftenreihe des Instituts für Frühmittelalterforschung des Universität Munster, 1981), s. 128-167; M. Stoklund, Neue Runenfunde in Illerup und Vimose (Ostjütland und Fünen, Dänemark) i Germania 64, 1986, 1. Halbband Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main, s. 87; E. Seebold, Die Stellung der englischen Runen im Rahmen der Überlieferung des älteren Futhark (Old English Runes and their Continental Background, ed. by Alfred Bammesberger, 1991), s. 454-455; M. Giertz, Mos – Sveriges äldsta runinskrift. Förslag till ny tolkning (Gotländskt Arkiv 1991), s. 101-108; L. Peterson, A Critical Survey of the alleged East Germanic Runic Inscriptions in Scandinavia (Runeninschriften als Quellen interdisziplinärer Forschung, ed. K. Düwel 1995), s. 564; Th. Snædal, Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi (Runrön 16, 2002), s. 29-32.

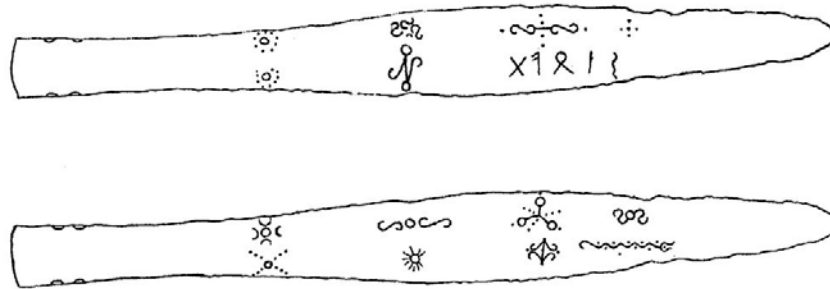
Äldre avbildningar: Nerman 1918, a. a. Fig. 1-3; O. Almgren – B. Nerman, a. a. textfigur 204; W. Krause, a. a. Tafel 18; N. Lagergren, foto 1970 (ATA).

Spjutspets av järn med runinskrift. Deponerades 1926 av Gotlands fornvänner i Statens Historiska Museum, där den har inv. nr. 17950.

I en artikel i Rig 1918 redogör B. Nerman för det som är känt om fyndomständigheterna. Enligt B. Nerman köptes spetsen 1916 tillsammans med andra fynd av föreståndaren för Gotlands fornsal, major Ernst Hellgren. Enligt uppgift skulle den ha hittas i en av två

gravar som kommit i dagen i ett grustag nära Mos i Stenkyrka sn ”vid skogsvägen till Myrvälder”. I samma grav låg ytterligare en järnspjutspets, en sköldbuckla av brons med handtag av samma material och bronsölja. Graven blev inte sakkunnigt undersökt men ingenting talar direkt emot den arkeologiska dateringen till 200-talets mitt eller senare hälft (W. Krause 1966 s. 81), se vidare nedan.

Spjutspetsen har en längd av 25,5 cm, bladets bredd är 2,8 cm på det bredaste stället, tjockleken vid övergången mellan blad och holk är 1,6 cm. Bladet har rombisk genomskärning. I holkens nedre del sitter ännu de båda nitarna kvar, huvudena är dock bortfallna. I ytan har gjorts inläggningar med silver på flera ställen. Då spetsen utsattes för elden har silvret delvis smält och flutit ut på omgivande partier. För närmare beskrivning av silverinläggningarna, se L. Thunmark a. a. 1970 och 1971.

G 269. Avritning: Lena Thunmark 1970.

Runinskriften finns på ena sidans bladhalva, ungefär på mitten. Runan X står 15 cm från holken och 10,3 cm innanför bladets spets och f står 7 cm från spetstippen. Runorna, som är 8-10 mm höga, är gjorda som silverinläggningar i bladet i likhet med övrig ornering. Elden har skadad silvret i vissa tecken men läsningen är ändå säker.

Inskrift:

X f X | X eller X | X f X

g a o i s s i o a g

Till läsningen: Silvret i **s**-runan har smält ihop till en klump på runans övre del. Ingenting tyder på att inskriften från början varit längre. Läsriktningen är inte självklar, **a**-runan har vänsterställda bistavar, vilket skulle tala för läsning av inskriften från höger till vänster **sioag**. Emellertid läses inskrifterna på samtidiga spjutblad av denna typ från holken och mot spetsen, vilket gör de sannolikt att även Mosinskriften har denna läsriktning, dvs. **gaois**. Ingendera läsningen ger dock någon omedelbar språklig mening.

Det dröjde innan det första och egentligen det hittills enda tolkningsförslaget lades fram av W. Krause. C. Marstrander (a. a. 1929, s. 165) nöjer sig med att konstatera: "Innskriften kan ikke brukes for språklige formål." O. v. Friesen framför inte heller någon tolkning i sin redovisning av de äldsta runinskrifterna i Runorna (a. a. s. 26).

W. Krause (a. a. s. 81) läser inskriften från vänster till höger **gaois** och fortsätter: "Bei der Annahme dass keine weiteren Runen ausgefallen sind, könnte man in dem Worte *gaois* (= *gaujis*), ein Nomen agentis vom Typus got. *ubil-tojis* "Ubeltäter" erkennen. Das zugrundeliegende Verbum *gaujan* bedeutet im Altnordischen (*geyja*) "bellen" (vom Hund, vielleicht auch vom Wolf). Daher könnte gotl. (ostgerm.) *gaois* soviel wie "Beller" bedeuten und sich auf die Lanze selbst beziehen. Der Name wurde dann auf den im alten Norden verbreiteten Glauben anspielen, daß ein Speer, in welchem es beim Auszug zum Kampfe laut tönt, dem Besitzer Glück, dem Feind Verderben bringt. Durch die Bezeichnung "Beller" wird dieses Tönen der Lanze mit der Stimme eines reissendes Tieres verglichen. – Diese Deutung ist aber sehr unsicher."

I en utförlig artikel om runinskrifter på vapen kommenterar K. Düwel (a. a. s. 146) W. Krauses tolkning på följande sätt: "Auch wenn sie (i.e. Krauses tolkning) vor allem im lautlichen Teil befriedigender ausfiele, wäre doch aus semantischer Sicht keine unmittelbare Beziehung zu den drei bisher vorgestellten Speernamen gegeben. Dort ist die Beziehung auf ein feindliches Gegenüber in der Speerbezeichnung mitgedacht, während

bei Mos eine Eigenschaft des Speeres namengebendes Element wäre und sich eine Beziehung auf den Feind erst sekundär herstellen ließe. Bei aller Unsicherheit darf man festhalten: **gaois** weist mit seiner Endung *-is* auf ein ostgermanisches Nomen *agentis*, das im Horizont der übrigen Speerinschriften wahrscheinlich eine magisch-poetische Speerbezeichnung dargestellt hat. Sie ist aus der überlieferten Form nicht sicher zu rekonstruieren.”

E. Seebold (a.a s. 73) föreslår läsningen **ganjis(?)** och översättningen ”Fortbeweger(?)”. Han menar att **o**-runan skall läsas som **ŋ**, dvs. en ”Entwicklungsform der Ing-rune”. ”Die Sprachform wäre ostgermanisch (schwersilbiger *ja*-Stamm, bibelgotisch **gaggeis*), etwa, der zum (Waffen-)Gang gehörige“ (a.st.). E. Seebold sätter i likhet med W. Krause frågetecken för sin tolkning. Tyvärr är hans framställning så kortfattad att sambandet mellan översättningen: ”Fortbeweger” och förklaringen: ”der zum (Waffen-)Gang gehörige” inte klart framgår.

L. Peterson (1998 s. 564) konstaterar: ”The interpretation of **gaois** is not without problems. That the sequence should represent Goth. *gaujis* or *gôjis* is not self-evident.” Hon är dock benägen att, trots många olösta problem, se inskriften som gotisk.¹

Trots sina invändningar mot W. Krauses tolkning framför varken K. Düwel eller L. Peterson något eget förslag till tolkning av inskriften.²

Redan B. Nerman (a. a. 1918) såg ett samband mellan spetsen från Mos och andra spjutspetsar med silverinläggningar: ”Spjutspetsar av samma typ med silver- eller guldinläggningar eller blott ingraverade ornament

¹ Peterson redovisar i sin artikel utförligt tolkningsförslag och aktuell litteratur rörande Mosspetsen. Hennes noggranna genomgång av inskriften och dess tolkningsmöjligheter leder till följande slutreflexion: ”It lies close at hand to connect these signs [dvs. de figurer som dekorerar spjutspetsen: sicksacklinjer, ’trefotingar’ och cirklar] on the Mos lancehead with the Goths and thus interpret the runic inscriptions as Gothic. But then there are many questions to be answered: Was the weapon an imported object from the continent? Was the weapon manufactured on Gotland by a travelling Gothic smith? Were there still Goths on Gotland, speaking the old tongue and keeping contact with their emigrated kinsmen by the Black Sea?”

² I artikeln Mos - Sveriges äldsta runinskrift föreslår Martin Giertz (Gotländskt Arkiv 1991) att runorna skall läsas **gais** och tolkas som den gotiska formen för ordet spjut, motsvarande de fornnordiska *gæiRR*. Hans resonemang är dock knappast språkvetenskapligt övertygande.

anses av tyska arkeologer vara kännetecknande för östgermanerna under yngre kejsartid; de förekomma på flera håll inom de då av östgermaner befolkade områdena.”

Tre spjutspetsar med runinskrift utöver silverornament har hittills påträffats på gammalt östgermanskt område; de härstammar från Dahmsdorf i Brandenburg, Kowel, söder om Brest-Litovsk i Ukraina och Rozwadów i Polen (W. Krause 1966, nr 32, 33 och 35). Dessa spetsar dateras arkeologiskt, liksom Mosfyndet, till 200-talets mitt eller senare hälft. De runristade spjutspetsarnas silverornament är ganska likartade men figurerna på spjutspetsen från Mos uppvisar stora likheter med en spjutspets utan runor som avbildas av W. Krause a. a. s. 75. Den hittades 1927 i en krigargrav i Wreschen (Wrzesnia) i Polen. På den återfinns kretsar omgivna av punkterade kretsar och liknande geometriska figurer som på Mosspetsen. En ”trefoting” liknande den som finns på Mosspetsen återfinns också på spjutspetsen från Dahmsdorf.

Medan runinskriften på Rozwadówspetsen är så skadad att ingen tolkning är möjlig är inskrifterna på Kowel och Dahmsdorf spetsarna välbevarade. Båda uppvisar enligt W. Krause östgermanska eller gotiska språkdrag.

Inskriften på Dahmsdorfspetsen består av fem runor: **ranja**, *ran(n)ja*, det uppfattas av W. Krause som en kausativ till verbet got. *rannjan* fornnord. *renna* med betydelsen ’sätta i rörelse, få att springa’. Spjutets namn betyder alltså ’en som får fienden att springa’, driver den på flykt.

Kowelspetsen är numera försvunnen, men inskriften är väl dokumenterad genom fotografier och avritningar. Inskriften **tilarids** uppfattar W. Krause som ett östgermanskt eller gotiskt ord med betydelsen ”Hinreiter” eller ”Zielrat”, ’den som träffar sitt mål’.

K. Düwels invändning att W. Krauses tolkning av Mosinskriften till ”Beller” ung. Skällaren, inte ansluter sig till namnen på de övriga

östgermanska spetsarna eller till inskriften på spjutspetsen från Övre Stabu i Norge (W. Krause 1966, nr. 31), vars runor, **raunijar**, W.

Krause översätter till ”Erprober”, prövare (av fiender) är tveksam. Ett eventuellt namn ”Skällaren” syftar trots allt på spjutets egenskap att i eller före en strid ge ljud i från sig, liksom namnen på de andra spjutspetsarna också syftar på någon i strid önskvärd egenskap. Det kan också påpekas att det bland svärdsnamnen i namnramsorna i Snorres Edda förekommer två liknande benämningar *heiti: gellir* och *gjallr* vars betydelse är ung. ’den högljudde’. Skalden *Kormákr Ógmundarson* (ca 930-970) kallar svärdet *gjallan Gauts eld*,³ ’dånande Odens eld’. *Gauts eldr* är en poetisk omskrivning (*kenning*) för svärdet.

De runristade benämningarna på de östgermanska spjutspetsarna (W. Krause 1966, s. 74-82, O. v. Friesen 1933, s. 4, 21): *gaujis(?)* ’skällaren’, *raunijar* ’prövaren’, *ran(n)ja* ’genomborraren eller /(flykt)drivaren’ och *tilarīds* ’målträffaren/den som går till målet’ är alla passande namn på ett spjut, ett magiskt ord som kan ge ägaren makt över fienden.

Ungefär samtida eller något äldre än spjutspetsen från Mos är runinskrifterna på ett antal spjutspetsar som påträffats som offerfynd i danska mossor. Dessa fynd har daterats till tiden omkring 200 e.Kr. I Illerup Ådal på Jylland har påträffades år 1980 två spjutspetsar med samma runinskrift $\mathfrak{F}\mathfrak{X}\mathfrak{t}\mathfrak{l}\mathfrak{X}$, *wagnijo*. En likalydande inskrift finns också på en spjutspets påträffad i Vimose på Fyn. Inskrifterna har tolkats som vapensmedens namn (M. Stoklund a. a. s. 87-88).

Dessa inskrifter är inristade eller, som på den ena Illerupspetsen, instämplade i metallen. Även om det inte tycks finnas någon förbindelse mellan offerfynden i Danmark och spjutspetsarna av östgermansk typ är det intressant att notera att så många av de äldsta runinskrifterna återfinns på spjutspetsar eller skölddetaljer. I kapitel 6 i *Germania* berättar Tacitus att ”...germanerna allmänt (bär) spjut, eller efter deras

³ Sigurðardrápa, 2 versen, Den Norsk-Islandske Skjaldediktning 800-1200, band 1. Köpenhamn 1973.

benämning frameor (etymologin är oklar), med smal och kort spets...Till och med ryttarna nöjer sig med sköld och framea”.

Utöver de två spjutspetsarna hittades tre sköldbeslag med runor i Illerupmaterialet, dessa och andra runinskrifter på vapen och vapendelar från samma period (200-talet) som påträffats vid arkeologiska utgrävningar exempelvis i Vimose på Fyn eller Thorsberg på södra Jylland kan ge vid handen att runorna vid den tidpunkten huvudsakligen varit knutna till krigförande grupper i samhället. Den danska arkeologen Lotte Hedeager (i bl.a. *Danernes land. Fra år 200 f. Kr-ca 700 e. Kr och ”The Creation of Germanic Identity”*, *Frontières D’Empire. Actes de la Table Ronde Internationale de Nemours 1992. Mémoires du Musée de Préhistoire d’Ile-de-France* 5, 1993), anser att de germanska samhällena vid vår tideräknings början utvecklades från klanbaserade stamsamhällen baserade på en land- och produktionskontrollerande överklass till krigarsamhällen, vars ledare först och främst var härförare. Hon menar att runskriften infördes av dessa ledare, vars kulturella identitet framför allt grundades på inlåning och omformning av kulturella företeelser från Romarriket. Att flertalet av de äldsta runinskrifterna återfinns just på vapen tycks bekräfta hennes teorier.